

Малиш Надія,

Національного університету «Острозька академія»

ТАНАТОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ У ВІТАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ ПОЕЗІЙ БОГДАНА ІГОРЯ АНТОНИЧА

У статті проаналізовано поетичні збірки Б.І. Антонича з точки зору танатологічних образів у контекстному співставленні з вітальними образами послідовно реалізованих в його творчості, з метою глибшого розуміння світоглядних ідей поета.

Ключові слова: феномен смерті, феномен життя, образ ліричного героя, природа, християнська символіка, тілесність та духовність, страх смерті.

В статье анализируются поэтические сборники Б.И. Антоновича с точки зрения танатологических образов в контекстном соотношении с жизненными образами последовательно реализованных в его творчестве.

Ключевые слова: феномен смерти, феномен жизни, образ лирического героя, природа, христианская символика, телесность и духовность, страх смерти.

The phenomenon of death and life in B.I. Antonych's poetry is studied in the article. For the better understanding of the poet's world outlook we compared all descriptions of this phenomenon realized in the works in succession.

Key words: phenomenon of death, phenomenon of life, image of lyrical character, nature, Christian symbols, corporal and spiritual aspects, fear of death.

Феномен смерті обговорюється в кожній культурі постійно, хоча існують епохи особливого інтересу до цієї теми.

Актуальність дослідження. Специфіка Антоничевого світогляду завжди була предметом обговорень літературознавців, а аналіз його поезій саме на предмет смерті і життя дозволяє висвітлити низку досить цікавих особливостей світосприйняття поета.

Об'єктом дослідження є поезії збірок Б.І. Антонича «Привітання життя», «Три перстені», «Книга Лева», «Зелена Євангелія», «Ротації» та «Велика гармонія».

Предметом дослідження є феномен смерті і життя у творчості Б.І. Антонича.

Мета дослідження: встановити значення феномену смерті і життя та специфіку їх зображення в поезіях Б.І. Антонича.

Огляд критичних джерел: праця Ільницького М.М. «Богдан-Ігор Антонич: Нарис життя і творчості» (1991), праця Новикової М. «Міфосвіт Антонича» (1992), а також праця Стефановської Л. «Антонич: мітизація дійсності» (2011).

Феномен смерті у Антонича варіюється своїми якісними та кількісними характеристиками від збірки до збірки. Проте, щоб проаналізувати явище смерті в поезіях автора, варто визначити: 1) особливості образу ліричного героя в кожній збірці; 2) ставлення ліричного героя до поняття «життя»; 3) ставлення ліричного героя до поняття «смерть».

У першій поетичній збірці **«Привітання життя»** (1931) ліричний герой *позиціонується* як юнак («...бути вічно юним, вічно молодим!» [1, с.42]; «...в мені юний пал не вмер ще...» [1, с.82]) та життєлюб з язичницьким світосприйняттям («Щасливий..., бо ще живий» [1, с.50]; «Я все п'яний дівчак із сонцем у кишені...» [1, с.81]). *Його ставлення до життя* характеризується абсолютною впевненістю в єдності людини та природи («...в кожного правда одна, правда зелених хвилин» [1, с.78]; «...і серце... ти приложи до хвої» [1, с.71]), а природа, в свою чергу, постає неосяжним одухотвореним простором, який поєднує життя та смерть («Це шум –натхненна музика природи на смерті та життя гучнім весіллі» [1, с.66]), пекло та рай («Біси грали в карти невпинно. Дитині / приснився тоді вперше – рай.» [1, с.74]). Відтак, *смерть як явище природне*, один із засобів природної динаміки, не лякає ліричного героя збірки, він не боїться звертатися до неї («О ти, покрово хворих сердець, о смерте!» [1, с.59]; «...і коли наш поїзд...до останньої доїде станції, / спокійно скриню неба з перемучених плечей здійму» [1, с.76]).

Хронологічно друга збірка поезій Б.І. Антонича **«Велика гармонія»** (1932) засвідчує кардинальну зміну *світоглядних ідей* ліричного героя («Я борюся із Богом завзято.../ Небо відштовхував п'яний життям.../ А сьогодні я спілий... погодився з Богом і з світом» [1,

с.220]). Про це можна судити навіть з назв поезій: «Хай у всьому прославиться Бог», «Прийди, Святий Духу!», «Великий Господь» і т.д. *Ідея конфлікту Людини і Бога* настільки вражає ліричного героя, що він змінює свої уявлення про життя. Для нього вже немає природи як єдиного простору, елементом якого є людина, натомість, ліричний герой постає як «блакитний лицар Бога», чия «поетику складає сам Бог», а земля стає «золотострунною арфою Божої слави». Тут же з'являється й різке протиставлення духовного й тілесного, добра і зла: «... вічності ти передав, що вічне, а землі, що земне...» [1, с.223]; «... кожна ніч – боротьба добра зі злом» [1, с.213].

Варто також підкреслити той факт, що в усіх інших збірках феномен життя цікавить Антонича куди більше, ніж *феномен смерті*, а така зацікавленість останньою саме в «Великій гармонії» (чотири поезії повністю присвячені смерті, а майже в усіх інших – вона згадується) пояснюється раптовою появою *страху перед смертю*. Природня циклічність буття у «Привітанні життя» та інших збірках вберігає ліричного героя від цього страху, але у «Великій гармонії» смерть уже стає символом незворотності, фіналу, а що після цього фіналу – ліричному герою невідомо («О, Боже, дай, щоб смерть моя була останній гармонії акорд.» [1, с.209]; «Кінець усього – смерть, таємна та незнана» [1, с.211]).

У збірці **«Три перстені»** (1934) знову зустрічаємо «п'яного дівтака», «поета весняного похмілля». «Хлопчина з сонцем на плечах» знову звертається до природи, проте вже більше як до *об'єкта поклоніння*, аніж до явища, елементом якого він є: «Устами спраглими в цю мить / всю хмільність світу хочу спити» [1, с.101]; «Червоним сонце веретеном / закрутить молоде хлоп'я» [1, с.101].

Що ж до *явища смерті*, то воно вже не є страшним для ліричного героя, бо знову стало частиною природи, яку він так обожає («... п'яний ранок... на життя та на смерть поцілує» [1, с.117]; «... спочине серце під крилатим кленом./ порине в море трав зелене...» [1, с.97]).

У збірці Б.І. Антонича **«Книга Лева»** (1936) бачимо того ж ліричного героя-«поганина», який «всю хмільність світу хоче спити», проте елементами його світогляду вже стають християнські образи та символи (Бог, Христос, Богоматір, Єва, пророк, хрест, янгол, потоп, молитва, пекло, рай), християнська ідея грішності («Ще тут не доповзло людей руде хробацтво...» [1, с.143]), ідея духовності («...»

людське серце – світу в’язень» [1, с.132]), християнська ідея покарання за гріх («А знизу...мов кара за краси провину...» [1, с.136]), ідея скорого фіналу, завершення земного існування («...ми до того ще не звикли./ що наша молодість не вічна» [1, с.131]). Ліричний герой визнає: «Із уст моїх поганських спів тече Хрестовий...» [1, с.125], що позиціонує його все-таки як язичника, який приймає релігійну ідею в своєму природному світі. «Скотилась ніч, мов плащ з плечей Христових...» [1, с.125], «Пророк навчав поліпів і стоніг...» [1, с.124] – складається враження, що в свідомості ліричного героя з’явилась ідея, що природа – діло рук Бога, а обожнюючи природу, не варто забувати про її Творця.

Щодо *феномену смерті* у збірці, то ліричний герой вже не позиціонує її як елемент циклічності буття в природі, але й не боїться фатального кінця. Смерть постає своєрідним симбіозом, результатом дій сил природних та духовних: «Лопата сонця... копає могили» [1, с.153], але «... Богоматір поведе туди,.. де тиша вічна» [1, с.153].

У поетичній збірці «Зелена Євангелія» (1938) ліричний герой вже абсолютно впевнено визнає себе *елементом біосу* («Антонич теж звіря сумне і кучеряве...» [1, с.163]; «Росте Антонич і росте трава...» [1, с.182]) і, що характерно для збірки, естетизує свій природний світ через поезію: «... Співаю хвалу надлюдським і рослинним бурям» [1, с.192].

Феномен смерті визначається ліричним героєм як невід’ємний елемент вічної зміни, трансформації з життя в смерть – зі смерті в життя, тому страх тут абсолютно відсутній: «Від’їду вже./ Тут був я тільки принагідним гостем...» [1, с.191]. Вісутність страху перед смертю пояснюється щею тим, що ліричний герой, здається, розділяє ідею Т. Адорно, що «мистецтво – це відблиск того, що недосяжне смерті»: «Але співаю – тож існую» [1, с.192]; «... і видираю в заздрісної смерті пісні...» [1, с.174].

За М. Ільницьким одною з найбільш характерних рис останньої збірки Б.І. Антонича «Ротації» (1938) є урбаністичність, яка, безперечно, надає песимізму до цих пір повністю природному світу ліричного героя («...І в цифри ловим струм натхнення.../ хоч непомильна лиш одна екстази мудрість» [1, с.195]; «... і місяць став місто клясти» [1, с.201]).

Ліричний герой збірки продовжує поклонятися життю («... все ж таки життя кипучого нікому не зв’язати» [1, 197]), але з двох еле-

ментів буття надає перевагу все-таки *смерті*. Можливо, поясненням цього є його втома від сучасного міста, нелюбов до урбанізації: «...і місто котиться в провалля» [1, с.202]; «О пушо з каменю, коли тебе змете новий потоп?» [1, с.204]. Проте однією з найпомітніших, на наш погляд, властивостей смерті в «Ротаціях» є її *естетична краса*, досконалість форми: «Куля... торкнеться й поцілує... очі сплющені, немов сестра остання» [1, с.199]; «...і тіло з тілом, тісно сплетені востаннє./ в неситих скорчах болю й насолоди в'ються.» [1, с.200]; «...і душі...кидає в екстазу./ аж спаляться, немов останні краплі спирту» [1, с.200].

У висновку, весь світ Антонича постає однією глобальною ідеєю буття, яка складається не лише з життя, а й зі смерті. Саме динамічні трансформації з життя в смерть – зі смерті в життя й складають світоглядну основу поета. Отже, «многокутник смерті», про який йшлося вище, є для Антонича одним із способів осягнення світу, його невід'ємним елементом.

В одній з своїх поезій Б.І. Антонич виводить формулу мистецтва: «Мистецтво творять шал і розум...» [1, с.167]. Проаналізувавши поезію автора на предмет смерті, ми можемо вивести одну із світоглядних формул самого Антонича: «Буття творять життя і смерть».

У висновку, можна сказати, що весь світ Антонича постає на опозиції та взаємовідношенні життя та смерті. У ході дослідження було виявлено, що «життя» для Антоничевого ліричного героя – це існування як до смерті, так і після неї, тобто, елементом поняття «життя» є й поняття «смерть». У своїх шести збірках Антонич описує буття як постійний рух, свого роду вічну трансформацію з життя в смерть – зі смерті в життя. Однак у кожній збірці ця трансформація та смерть як її елемент має свої особливості, основні з яких можна відобразити в такій умовній схемі (починаючи з хронологічно першої збірки): 1) ліричний герой – юнак-язичник із ідеєю повної єдності з біосом (як наслідок цієї ідеї маємо ставлення до смерті як до явища абсолютно природнього, відсутність страху смерті); → 2) ліричний герой – грішник-слуга Бога, який усвідомив ідею конфлікту Людини та Бога і тепер прославляє Господа та природу як чудо Господне (як наслідок цієї ідеї маємо ставлення до смерті як остаточного фіналу, явища незворотнього, своєрідної розплати за людські гріхи; з'являється страх смерті); → 3) ліричний герой – юнак-язичник, вже поклонник біосу, а не його частина, з ідеєю шанування

природи (як наслідок цієї ідеї знову маємо ставлення до смерті як до явища абсолютно природнього, відсутність страху смерті); → 4) ліричний герой – поганин, який вже приймає ідею релігії в своєму повністю природному світі (смерть позиціонується як результат дій духовних та природних, страх смерті зникає); → 5) ліричний герой знову є абсолютним елементом біосу, а смерть – невід’ємною частиною вічної зміни у природі; з’являється ідея важливості мистецтва, його вагомого внеску в постійні трансформації буття; → 6) ліричний герой – естет-песиміст із негативним ставленням до урбанізації (як наслідок нелюбові до міста – увага до танатологічних мотивів, відсутність страху смерті).

В одній зі своїх поезій Б.І. Антонич виводить формулу мистецтва: «Мистецтво творять шал і розум...» [1, с.167]. Проаналізувавши поезію автора на наявність танатологічних мотивів та їх специфіку, ми можемо вивести одну із світоглядних формул самого Антонича: «Буття творять життя і смерть».

Література:

1. Антонич Б.І. Велика гармонія (Модерністична поезія ХХ ст.)/ Упорядн., передм., прим. Д. В. Павличка – 2-ге вид., допов. і переробл./ Б.І. Антонич – К.: Веселка, 2003. – 350с.
2. Антонич Б.І. Повне зібрання творів/ Передмова М. Ільницького; упорядкування і коментарі Д. Ільницького/ Б.І. Антонич. – Львів: Літопис, 2009. – 968 с. + 32 с. ілюстр.
3. Андрухович Ю.І. Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / Ю.І. Андрухович. – Івано-Франківськ, 1996. – 24с.
4. Ільницький М.М. Богдан-Ігор Антонич: Нарис життя і творчості./ М.М. Ільницький. – К.: Рад. письменник, 1991. – 207 с. – (Серія «Час і доля»).
5. Новикова М. Міфосвіт Антонича / М.Новикова. – Сучасність, 1992. – №9. – С. 83-93.
6. Стефановська Л. Антонич: мітизація дійсності/ «Мистецтво творять шал і розум». Творчість Богдана Ігоря Антонича: рецепції та інтерпретації: збірник наукових праць. – Львів, 2011. – 512с. – (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми»; вип. 11).